

verbis; hoc est corpus meum. Ita ille argumentatur in Comment. ad Scot. 4. dist. 11. q. 3. n. 19. (Opp. Scoti T. VIII. p. 612.). At concesso antecedente neganda est consequentia et consequens. Nam in illa hypotesi panis in hostia consecrata ex praecognita institutione conciperetur destinatus per modum continentis ad exhibendum nobis praesens corpus Christi, et ideo, facta iam consecratione, in propositione: hoc est corpus Christi, pronomen posset monstrare non continens sed contentum; at omnino aliter se res habuit in ultima coena, et proinde etiam nunc se habet in iisdem verbis consecrantibus directis ad panem. Neque enim, ut satis demonstravimus pronomen *hoc* initio propositionis aliud designare potest quam substantiam panis sub his accidentibus, nec potest desinere haec designatio, nisi ipsa substantia panis desinat et substantia alia incipiat subesse accidentibus iisdem.

Scholion. Ex demonstratis in utraque thesi XIV. et hac XV. facile intelligitur, quomodo revelatae doctrinae de transubstantiatione repugnent alii quidam absurdi errores, qui a quibusdam mediae aetatis auctoribus propugnati esse feruntur. Praeter Durandum enim, qui fas esse putavit asserere permanentem *materiam panis* desinente forma substantiali, et alios, qui ex adverso dixerunt, desinente materia manere *formam* (cf. s. Th. 3. qu. 75. a 6; Suarez disp. 49. sect. 3), Berengariani nonnulli videntur docuisse, manere naturam substantialem panis et vini sed hypostatice Verbo unitam (cf. Guitmundum l. III. Bibl. Max. T. XVIII. p. 461), idemque error a multis post Thomam Waldensem adscribitur auctori Operis de divinis Officiis, qui a Waldensi putatus Walleramus Episcopus Naumburgensis, non alius est quam Rupertus Abbas Tuitiensis (cf. th. XIV. p. 201.). Alio modo, si fieri potest, adhuc absurdiori substantialem naturam panis et vini permanentem in sacramento per immediatam unionem cum corpore Christi defendi posse putavit ineunte saeculo XIV. Ioannes Parisiensis iunior (diversus a celebri magistro antiquiori Ioanne Parisiensi cognomento Poinlasne), cuius error a Guillelmo Episcopo Parisiensi consultis aliis Episcopis et Doctoribus damnatus est. Vide d'Argentrée Coll. Iudicior. etc. T. I. P. I. p. 264. sq.

Fons his omnibus erroribus unus communis erat difficultas, quam experitur humana ratio in conciliandis speciebus et omnibus efficientiis sensibilibus cum negatione substantiae ut connaturalis subiecti earundem specierum. Maluerunt permanentiam specierum secundum leges physicas explicare, atque his suis theoriis accommodare sensum doctrinae christianae; cum contra debuissent sensum doctrinae revelatae ex principiis theologis manifestum statuere tamquam normam, cui illas theorias subiicerent partim solum in hypotesi servati ordinis naturalis validas, partim in ipso ordine naturali vel falsas vel certe ab evidentia remotissimas, quatenus vero adhibebantur ad conciliandum ordinem naturalem cum supernaturalem, huic (ut revelatione constat) manifeste repugnantes.

De errore priori asserente, manere partialem substantiam panis, materiam scilicet vel formam substantialem, quomodo repugnet conversioni panis in corpus Christi praesistens, satis indicavimus th. XIV. p. 233. Dicam ergo pauca de speciali illa modificatione haeresis Berengarianae, ac deinde de opinione quadam nova, quam confutationi Ioannis Parisiensis subiungam.

1°. Error ille Berengarianorum (si in eo fuerunt) et a nonnullis Ruperto adscriptus manifestus est tum ex principio negativo generali, quod alia assumptio hypostatica naturae praeter incarnationem Verbi est inaudita et christianis auribus intolerabilis, tum ex doctrina revelata speciali, ex qua constat de *conversione* panis et vini in corpus et sanguinem Domini. Natura enim per assumptionem hypostaticam non convertitur in aliam naturam, ut natura humana assumpta non est conversa in divinam. Conversio panis ex doctrina tradita credi debet ita, ut « non sit amplius quod natura formavit, non sint duo corpora etc. » At falsum est, supposita assumptione hypostatica non esse amplius panem aut non esse duo corpora, panem nempe et corpus Christi.

Pariter convincitur error ex ipsis verbis institutionis, quibuscum tamquam cum suo fundamento universalem professionem et praedicationem ecclesiasticam praesentiae realis et transubstantiationis cohaerere ostendimus. Si enim

a) verba, « hoc est corpus meum, » accipiuntur ut directa ad panem, et panis manens dicitur corpus Christi ratione assumptionis hypostaticae; haec interpretatio evidenter est falsa. Nam praedicatum *corpus meum* exprimit illud corpus, quod pro nobis datur, sicut praedicatum *sanguis meus* illum sanguinem, qui pro multis effunditur et in cruce effusus est; exprimit inquam corpus Christi, quod est *caro Christi* (coll. Io. VI.), atque ideo corpus assumptum ex B. Maria Virgine, crucifixum pro nobis, sedens nunc in gloria Patris. Atqui hoc corpus Christi sane non est panis quotidie iterum atque iterum hypostatice unitum Verbo. Praeterea hac interpretatione admissa solum praesentia panis Verbo uniti, non autem praesentia Christi in sacramento secundum humanitatem verbis institutionis expressa censi deberet, quod et verbis per se spectatis et consensui catholici intellectus ac universae traditionis repugnat. Si b) verba sumuntur non ad panem directa, sed absque monstratione panis unice ad corpus Christi humanum et in incarnatione assumptum; id est contra contextum evangelicum, contra consensionem nominis christiani; et eo sensu admissis verbis iisdem nec transubstantiatio nec vero assumptio illa supposita panis ad hypostasin Verbi demonstraretur.

2°. Error Ioannis Parisiensis differt a praecedenti in modo, quo asseruit vel potius asseri posse dixit assumptam naturam panis. Timens ipse ne posita unione hypostatica panis cum Verbo concedere cogeretur nefandum illud, Verbum esse panem, sicut propter unionem hypostaticam humanae naturae Verbum est homo, confinxit modum alium unionis. Aiebat scilicet, naturam panis immediate sustentari a corpore et in corpore Christi; unde esse quidem ibi aliam naturam corporis Christi et aliam naturam panis, sed unum tamen corpus Christi; nam corpus est id, quod et habet suam propriam naturam et sustentat panis naturam, ergo unum corpus Christi, ut suppositum sustentans, licet sint duae naturae seu « unum corpus et duae corporeitates panis et humanitatis, » ut ipse loquebatur (1).

(1) Verba Ioannis Parisiensis haec sunt: « Substantiam panis manere sub suis accidentibus in sacramento altaris, dupliciter potest intelligi,

Theologi simpliciter dicere solent et profecto dicendum est, hanc Ioannis sententiam repugnare doctrinae catholicae propter rationes omnes easdem, quibus erroris convincitur altera sententia Ruperto adscripta, et praeterea in ea esse absurditatem specialem, quia corpus Christi, quod ipsum non est hypostasis sed natura in hypostasi Verbi, dicitur sustentare naturam panis, cuiusmodi sustentatio non nisi hypostasi convenire posset. Argumenta specialia contra hoc figmentum valent ea omnia, quae adversus opinionem recentem nunc subiiciemus.

3°. Hac quippe aetate a quodam auctore novum genus sustentationis repertum est, quo una natura substantialis possit inesse alteri non tamquam hypostasi sed tamquam substantiae ita, ut ipsa *manens natura* tamen *desinat esse substantia*, quia desinit *esse in se*. Quo posito *natura panis manens* absque alia mutatione nisi quod incipit esse in corpore Christi et sustentatur a corpore Christi, dicitur *desinere esse substantia panis*, et in eius vicem succedere substantia corporis Christi, i. e. substantia corporis Christi est et in se ipsa et adhuc in se sustentat « aliquo genere sustentationis » naturam panis. Hanc autem theoriam, quae etiam ab aliis viris eruditis approbationem habuisse fertur, putat ille auctor egregie consentire doctrinae Concilii Tridentini, qua definitur: fieri « conversionem *totius* substan-

uno modo sic, quod substantia panis maneat in proprio supposito, et istud est falsum... Alio modo, ut substantia panis maneat sub accidentibus suis non in proprio supposito, sed tracta ad esse et suppositum Christi, et sic sit unum suppositum in duabus naturis. Et sic est verum, substantiam panis manere... Ista positio ponit in sacramento altaris duas corporeitates, scilicet panis et humanitatis, quia ibi ponit humanitatem et paneitatem; sed tantum ponit ibi unum corpus, quia corpus non est corporeitas sed habens corporeitatem, quia ibi est unum suppositum tantum... Ego dico panem ibi manere non in proprio supposito, sed tractum ad esse et suppositum Verbi *mediante carne aut corpore parte* (i. e. corpore quod est pars Christi). Propter quod potest dici corpus pars impanatum, id est panis factum et non pane tectum; sed hominem aut Christum non possumus dicere impanatum... Panis mutatur, quantum ad esse et quantum ad suppositum, in quantum esse et suppositum panis trahitur (mediante corpore, ut dictum est) ad esse et suppositum Verbi. » Apud D'Argentrée l. c.

tiae panis in corpus et *totius* substantiae vini in sanguinem *manentibus dumtaxat speciebus*; neque enim panis et vinum in corpus et sanguinem, inquit, sed *substantia* panis et vini *in substantiam* corporis et sanguinis converti docetur.

Sive iam hanc novam doctrinam ab ea Ioannis Parisiensis realiter sive solis verbis diversam esse censeas, non magni refert; neutram enim sententiam cum vera doctrina amice componi posse, demonstrant omnia, quae hactenus de transubstantiatione disputavimus.

In explicatione suae sententiae recens ille auctor statuit in primis: substantiam esse *naturam* quae est *in se* hypostasin esse *substantiam* quae est *per se*. Unde sicut desinit esse hypostasis quin desinat esse substantia, quando non est *per se* sed sustentatur ab alia hypostasi, ut humana natura sustentatur a Verbo; ita natura, quin desinat esse natura, desinit esse substantia, quando non est *in se* sed sustentatur ab alia substantia. Hoc autem modo, ait ille, natura panis sustentatur a corpore Christi, atque ita substantiam panis transmutari in substantiam corporis Christi, hancque dici transubstantiationem.

a) At ab omnibus hactenus censebatur adaequata distributio *entis* in *substantiam* et *accidens* (comprehendendo hoc nomine accidentium etiam modos et relationes in creatis, sicut relationes in divinis sunt realiter ipsa substantia divina). Tum censebatur esse discrimen essentialis ex ipsa intima natura inter *substantiam* et *accidens*. Hoc discrimen explicabatur ita, ut *substantia* sit omnis natura, cui ex ipsa sua essentia competat *esse in se* et *non esse in altero tamquam in subiecto*; *accidens* contra sit, cui ex sua essentia competat *habere esse in subiecto*. Unde ipsis rerum essentiis atque adeo metaphysice repugnat, ut substantia desinat esse substantia, accidens desinat esse accidens, nisi simpliciter desinat esse. Etiam si enim accidens contra et supra naturae leges a Deo conservetur sine subiecto, cui actu inhaereat; non tamen ideo minus eius essentia talis est, cui ex sese competat et quae exigat inhaerere in subiecto (1).

(1) « Non est definitio substantiae, ens per se sine subiecto, nec definitio accidentis, ens in subiecto; sed *quidditati seu essentiae substan-*

Ex eadem ratione substantia semper necessario retinet suam essentiam, qua est substantia et qua intrinsecus toto genere differt ab accidenti, quomodocumque dicatur inhaerere alteri substantiae et sustentari ab altera substantia. Lumine rationis quidem solum intelligimus inhaesionem substantiae tamquam partis in toto, ex quo sane non desinit esse substantia seu aliquid substantiale, licet non integra sed partialis substantia sit, ut est corpus aut anima in homine. Sed ex mysterio incarnationis atque adeo ex sola revelatione discimus, posse substantiam creatam ab hypostasi divina assumi ita, ut sit natura propria ipsius divinae hypostaseos. Haec mirabilis sustentatio humanae naturae per hypostasin Verbi habet aliquam analogiam cum inhaesione accidentis in substantia, ut praeclare explicat s. Thomas (Compend. theol. c. 211.). At profecto humana natura non desinit nec posset sive hoc sive quovis alio « genere sustentationis » desinere esse substantia et deflectere in naturam ac rationem accidentis, quin desineret ipsa intima essentia naturae. Sicut enim definitio (ut loquitur s. Thomas) seu essentia accidentis est « aptitudo ad subiectum (inhaesionis) non vero actualis inhaerentia; » ita prorsus essentia substantiae est ontologica aptitudo, ut sit in se et non in alio. Si quando autem est in alio, quo demum cumque modo fingatur, non ideo desinit nec potest desinere illa aptitudo intrinsecus essentialis, et propterea non potest desinere esse substantia. Quapropter si natura panis manet absque alia mutatione, nisi quod actu sustentetur a corpore Christi, profecto manet ipsa substantia panis.

Ex ista ab Angelico commemorata distinctione *inter aptitudinem ad existendum per se*, quae essentialis est substantiae saltem integrae, et *inter actualem existentiam per se et non in alio*, Petavius recte monet, solvendam esse dif-

tiae competit habere esse non in subiecto; quidditati autem sive essentiae accidentis competit habere esse in subiecto. In hoc autem sacramento non datur accidentibus, quod ex vi suae essentiae non sint in subiecto, sed ex divina virtute sustentante; et ideo non desinunt esse accidentia, quia nec separatur ab eis definitio accidentis, *quae est aptitudo ad subiectum*, quae semper manet in iis, *non actualis inhaerentia; nec competit eis definitio substantiae* » s. Thom. 3. q. 77. a. 1. ad 2.

ficulatem, qua Eutychiani probare voluissent, humanam naturam Christi *non esse substantiam*, quia « proprio substantiae modo ac velut forma destituta sit. » Responsio verissima Petavii haec est. « Discernenda sunt duo in οὐσις sive *substantia prima*, quorum alterum ad essentiam eius definitionemque pertinet, alterum adventitium est, non οὐσιωδες. Etenim definitur substantia, *quod est per se*, hoc est non accidentis more adhaeret alteri velut subiecto; et *idoneum est ex sese*, ut a quocumque seiunctum altero subsistat. In hoc substantiae ratio et το τι ἦν εἶναι (essentia) consistit, idque omnibus convenit, etiam illi quae per se et separata minime cohaeret, cuiusmodi est humana Christi substantia... *Hoc igitur unum proprio posse modo subsistere, ad substantiae naturam attinet, eique dat in categoria substantiae locum. At vero re ipsa et actu propria vi modoque subsistere, non est οὐσιωδες substantiae* » (sed id οὐσιωδες seu essentiale est hypostasi sive supposito) Petav. de Incarn. l. V. c. 8. num. 1. 4.

b) Forte dicet aliquis, haec non esse contra doctrinam recentis auctoris, de qua agimus. Nam ipse distinguit haec duo: *esse in se actu*, quae sit propria nota substantiae, et *esse per se actu*, qui sit proprius character hypostaseos. Unde ulterius docet: sicut substantia dum sustentatur ab altero ita, ut non sit actu *per se*, non est hypostasis; ita natura dum ab altero sustentatur « quodam sustentationis genere » ita, ut non sit actu *in se*, iam desinit esse substantia; hinc natura panis et vini post consecrationem sustentata iam illo « quodam sustentationis genere » a corpore Christi, ut non sit amplius *in se* sed in corpore Christi, manet quidem eadem *natura* panis et vini quae fuerat ante consecrationem, sed non est amplius *substantia* panis et vini.

At vero α) differentia inter substantiam et accidens ponenda est in ipsa entitate seu quidditate rei (ut audivimus a s. Thoma), quae nulla actuali inhaesione vel actualis inhaesione negatione mutari potest. β) Si *esse in se* tamquam nota substantiae ab *esse per se* tamquam a nota hypostaseos distinguatur, illud *esse in se* designabit ipsam *aptitudinem existendi per se* atque adeo ipsam rei quidditatem toto ge-

nere diversam a quidditate accidentis; et hoc sensu dicit non solum oppositionem ad *actualement inexistentiam in subiecto*, sed *intestinam repugnantiam aptitudinis ad subiectum*, h. e. absolutam repugnantiam, ut sit accidens; sicut vicissim propter eandem diversitatem quidditatis repugnat intrinsecus, ut accidens quantumvis existens sine subiecto, sit substantia, quia semper retinet « aptitudinem ad subiectum. » Si quis vero audeat negare intestinam differentiam *κατα το τι εἶναι* seu (ut dicunt) quidditativam inter substantiam et accidens, ita ut eandem naturam dicat vel substantiam vel accidens, prout sustentatur vel non sustentatur actu; id certissime in rebus theologicis (transmittendo nunc philosophiam) prorsus est intolerabile. Hoc modo corpus Christi ipsum, imo tota natura humana Christi erit, et totum universum creatum poterit fieri accidens, ut unica remaneat substantia divina. γ) Illa natura panis et vini sustentata isto novo « quodam sustentationis genere » profecto est « *idonea ex sese*, ut a quocumque seiuncta altero subsistat, et proprio *potest* modo subsistere; » remanere enim dicitur prorsus eadem natura, quae antea actu subsistebat seiuncta a quocumque altero. Atqui « hoc unum (ex natura sua) proprio *posse* modo subsistere, dat ei locum in categoria substantiae, » ut rectissime docet Petavius. Ergo illa natura panis et vini manet in categoria substantiae. Hoc consequens cum fatentibus omnibus catholicis sit falsum, falsum est etiam principium, unde istud consequitur.

c) Ex dictis omnibus iam deducitur, contra hanc singularem doctrinam, quam impugnamus, esse difficultatem insuperabilem in definitione Tridentina. Nam sive tempore Concilii sive tempore anteacto appellatione *substantiae* numquam aliud designabatur, (1) quam vel significatione frequentissima et communi natura ac entitas substantialis in oppositione ad accidens, vel significatione rariori hypostasis. At Concilium, ut per se evidens est, substantiam panis et vini intellexit significatione illa priori et communissima.

(1) Quod Graeci in certis quibusdam contextibus etiam accidentia appellabant οὐσιον, et quod haec οὐσιον a Gelasio vel a latino interprete libri contr. Eutych. et Nestor. semel redditur per nomen *substantiae*, nihil pertinet ad rem praesentem. Vide supra p. 138.

Quando ergo definit: « si quis dixerit, in ss. Eucharistiae sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine Domini Nostri Iesu Christi, negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem catholica Ecclesia aptissime transubstantiationem appellat, anathema sit » (sess. XIII. can. 2.); sine ullo prorsus dubio docet, totum illud *esse panis*, quod non est accidens seu species, converti seu desinere per conversionem in corpus et sanguinem Domini modo iam saepe declarato. At iuxta novam sententiam nihil entitatis desinit in pane, sed tota physica realitas manet eadem solo modo existendi mutato, quod nunc ea realitas dicitur non esse *in se* sed *in altero* scilicet in corpore Christi. Per hunc autem modum existendi in altero, non desinit ipsa essentia naturae, nec ea fit accidens, sed manet natura substantialis. Atqui hanc realitatem substantialem oppositam accidenti definit Concilium converti in corpus Christi atque adeo desinere non solum *esse in se* sed desinere *esse simpliciter* per conversionem in corpus Christi. Sed omissa theoria substantiae, falsitas novae explicationis convincitur multo planius.

d) Concilium nempe α) idem omnino docet distinctius, quod apud Patres et in Liturgiis dicitur, « *panem et vinum* transmutari in corpus et sanguinem Domini; post consecrationem *non esse amplius panem*, sed tantum apparere panem; iam id, *quod fuerat panis*, esse corpus Domini; *non esse panem licet gustu ita sentiatur*, sed corpus Domini. » β) Damnat Concilium idem, quod iam in Berengario fuerat damnatum, qui teste Lanfranco inter alia docuit, « *panem vinumque altaris post consecrationem sine materiali mutatione in pristinis essentiis remanere* » (th. XIV. p. 198.), et quod damnaverat Concilium Constantiense in doctrina Wicleffi, cuius duplex erat assertio, una affirmans altera negans contra doctrinam catholicam art. 1. 2. « Substantia panis materialis et similiter substantia vini materialis remanent in sacramento altaris. *Accidentia panis non manent sine subiecto* in eodem sacramento. » Atqui in nova

illa sententia, quam impugnamus, *panis et vinum* non solum appareret sed reipsa adesset; et quod gustu sentitur, non minus esset *panis et vinum* post consecrationem, quam fuerat antea, quantumvis sustentaretur a corpore Christi; maneret *panis et vinum sine materiali mutatione in pristinis essentiis*; manerent omnia *accidentia panis et vini in suo subiecto*, videlicet in natura panis et vini.

e) Ex ipsis verbis institutionis confutatur haec doctrina eodem prorsus modo, quod paulo ante ex verbis eisdem impugnavimus sententiam de assumptione panis ad unionem hypostaticam.

THESIS XVI.

De obiectiva realitate specierum sacramentalium.

« Quaestio de speciebus sacramentalibus, quae constituunt *tertium commune* in utroque transubstantiationis *termino totali* et partem sensibilem sacramenti, per se theologica est, si non speciatim de accidentium natura sed solum universim quaeratur, utrum species sacramentales sint aliquid physicum reale remanens ex pane et vino, cuius tota substantia transiit, an tantummodo immediata operatio Dei in nostros sensus et in alia circumposita obiecta. Ex fontibus igitur theologiae propriis sensu praedicto realitatem physicam specierum panis et vini defendimus; eam enim doctrina Patrum minime ambigua, quoties hac de re agunt, Conciliorum et maxime synodi Constantiensis loquendi ratio cum omnibus suis adiunctis rite perpensa, theologorum et scholarum omnium consensus saltem usque ad saeculum XVII. labens unanimis persuadent, praesertim cum etiam ab illa Cartesiana aetate theologi, si qui erant in partem alteram propensiores, sua dubia cautissime proposuisse, philosophi autem certi et rati nihil adtulisse videantur, quod non solum specialem quemdam modum existentiae — accidentium sine subiecto, — sed generatim existentiam absolute repugnare demonstrat. »

I. Quaestio aliqua theologica dici potest dupliciter; primum quidem proxime et *formaliter* ratione obiectivi principii cognitionis, quatenus res ipsa, quae in disputationem venit, inquirenda est ac innotescit vel unice vel etiam ex revelatione et ex revelationis explicatione, ut haec explicatio per aetatum decursum vel ab ipso authentico magisterio est proposita, vel aliter consensu et auctoritate sufficienti